

Obr. 1 „Ten, jenž svolává ty, co jsou ve svém ohni“; oblouk západní stěny lufaovy pohřební komory, jižní část (foto M. Frouz) /
 Fig. 1 “The One who Calls those who are in their Fire”; the arch of the western wall of the burial chamber of Iufaa, southern part (photo M. Frouz)

Hadí encyklopedie egyptského kouzelníka: z textů v pohřební komoře kněze Iufay v Abúsíru

Renata Landgráfová – Jiří Janák

Šachtová hrobka kněze Iufay ze sajsko-perského období patří mezi hrobky s největším rozsahem a rozmanitostí textů své doby. Mnohé z těchto textů zde byly objeveny vůbec poprvé a jejich překlad, analýza a interpretace patří k fascinujícím úkolům českých egyptologů. Tématem této studie jsou texty z horní části (oblouku) západní a východní stěny Iufaovy pohřební komory obsahující příručku kněze-kouzelníka s typy posvátných hadů, jejich popisem, funkcí a shrnutím rituálních úkonů, které pro ně kněz-zasvěcenec měl provádět.¹

Šachtová hrobka kněze Iufay pochází z přelomu 26. a 27. dynastie (konec 7. a počátek 6. stol. př. n. l.) a nachází se na sajsko-perském šachtovém pohřebišti v Abúsíru, ve stínu pyramid králů 5. dynastie. Výzkum nevylopuené hrobky byl zahájen týmem českých egyptologů pod vedením Ladislava Bareše v roce 1995, v roce 1996 vstoupili archeologové do pohřební komory ležící 20 m pod povrchem (Bareš –

Smoláriková 2008: 44). Téměř všechny dostupné plochy v pohřební komoře jsou pokryty texty, psanými relativně drobným hieroglyfickým písmem. Popsána je vnitřní i vnější část vany i víka vnitřního čedičového sarkofágu, což je pro tuto dobu velmi neobvyklé (Buhl 1959: 198–215), vnitřní i vnější část vany vnějšího vápencového sarkofágu (kromě vnější části dna, na němž sarkofág stojí) a všechny

čtyři stěny pohřební komory včetně oblouků pod klenbou na východní a západní stěně. Nepopsán zůstal tedy pouze strop pohřební komory a také víko vnějšího vápencového sarkofágu. Práce na textech postupovala od východu k západu a vzhledem k Iufaově předčasně smrti nebyla nikdy zcela dokončena. V jižní části západní stěny jsou texty pouze předkresleny červenou barvou, výzdoba severní části tedy nebyla s největší pravděpodobností nikdy ani započata.

Kromě obvyklých (avšak výjimečně rozsáhlých) výňatků z Textů pyramid, Textů rakví a Knihy mrtvých se v Iufaově pohřební komoře objevuje i množství textů dosud zcela neznámých. Tato studie se zabývá navzájem propojenou sekvencí textů v horní části (oblouku) západní stěny a po stranách oblouku protilehlé, tedy východní stěny. Zejména texty v oblouku západní stěny zaujmou pozorovatele na první pohled, jelikož je doprovázejí viněty zobrazující hady a hadům podobné bytosti, o nichž se v nich hovoří. Viněta doprovází i text v severní části oblouku východní stěny. Poslední text, který se nachází v jižní části oblouku východní stěny, je bez viněty, máme ale důvod se domnívat, že svým způsobem patří k obrazu sedmihlavého hada ve střední části oblouku východní stěny, nad centrální scénou vycházejícího slunce vítaného čtyřmi křičícími paviány. Had jménem Mehen („Obtáčející“) je zde znázorněn dvakrát: nad celou scénou jako sedmihlavý had se čtyřmi záhyby a jako had přímo obtáčející sluneční kotouč. Většina textů v Iufaově pohřební komoře, zejména ty věnované rituální očištění a znovuzrození na severní a východní stěně, je zaměřena na ztotožnění Iufay se slunečním bohem, aby mohl spolu s ním vystoupat nad obzor do nového, věčného života.

Prostřední částí protilehlého, tedy západního oblouku vévodí nedokončená scéna zobrazující zapadající slunce. Kolem ní se na každé straně nacházejí tři texty s vinětamí hadů. Na severní straně jsou v horní části další dva: hymnus na zapadající slunce, podle něhož má slunce večer spočinout v míru v náručí své matky (Assmann 1983: 179–180), a text oslovující „Toho, jenž je ve své jeskyni“, hada, který měl podle egyptských představ moc nad prameny životodárné nilské záplavy (viz též Kákosy 1981: 255–260). Zejména druhý z textů patří bezesporu do širší souvislosti sekvence, která je tématem tohoto článku, nicméně stylem se od této sekvence liší, a nelze jej tedy považovat přímo za její součást. Tři hadí zobrazování v jižní části západní stěny jsou (viděno shora dolů): had s hlavou sokola jménem „Ten, jenž svolává ty, co jsou ve svém ohni“, bezejmenná, draku podobná bytost se dvěma hlavami, osmi končetinami a čtyřmi křídly (nazýváme ji „Bazilišek“) a had se sokolí hlavou jménem Dedven. Na severní straně je doplňují: bezejmenný had se sokolí hlavou nesoucí na zádech devět svatyní s devíti podobami menoferského boha Ptaha, bezejmenný devítihlavý had a bezejmenný „obyčejný“ had, jehož jediným zvláštním znamením je jeho poněkud záhadný úsměv.

Většina z celkem osmi textů (šest na západní stěně, dva na východní) má velmi podobnou strukturu. Začíná fyzickým popisem bytosti zobrazené ve vinětě a pokračuje charakteristikou jejího vztahu ke slunečnímu bohu a umístěním její pozemské i posvátné podoby. Dále se v textech hovoří o náboženském významu jednotlivých bytostí, jsou

zmiňována jejich potravinová tabu a také rituální instrukce pro kněze, který s nimi přichází do styku. Výrazněji odlišné jsou texty šestého hada na západní stěně (které končí dlouhým výčtem posvátných míst a prohlášením, že je Iufaa všechny zná) a démona jménem Tutu v severní části východní stěny (končí výčtem sedmi démonů, které Tutu ovládá). Předtím, než se budeme moci zamyslet nad původem této sekvence a důvodem, proč se objevuje v pohřební komoře Iufaovy hrobky, se s jednotlivými texty seznámíme podrobněji.

Ten, jenž svolává ty, co jsou ve svém ohni (obr. 1)

Viněta: Vztyčená kobra s hlavou sokola. Nad hadem je tzv. „kryptografickou“ formou zapsáno jméno hada. Tentýž had se nachází ve vinětě mytologického papyru Jumilhac z Ptolemaiovské doby.² V obou verzích hada doprovází celkem sedm postav, které pravděpodobně znázorňují vesmírná tělesa a představují „ty, co jsou ve svém ohni“.

Text: *Bůh, jehož jméno je „Ten, jenž svolává ty, co jsou ve svém ohni“, velký bůh prvního okamžiku.*

Jeho hlava je hlavou sokola, jeho krk je z lazuritu, (jeho tělo má barvu mužského galenitu).³

Vychází z podsvětí společně s Reem a vchází (zpět) společně s Reem na západě oblohy. Měří 260 loktů [...] ve východní zemi za [zemí] jménem [P]unt. Je to posvátný had posvátné země, z jehož úst vychází východní vítr. Vchází (zpět) společně s [Reem] a vytváří světlo pro ty, co jsou v podsvětí, kteří vcházejí a vycházejí jako bezpočet těch, kteří jsou a kteří nejsou.

Co se týče každého, komu náleží důstojnost před tímto bohem, vchází a vychází jako blažený zesnulý na nebi a jako vynikající mumie na zemi. Každý den je za ním sedm bohů jako (za) Reem. Po obou jeho stranách jsou hvězdy[y]. Budeš jej vzývat ráno a večer jako Rea a jejich jména budou pronášena, zatímco budou vzývání. S nimi se člověk stane na věky blaženým zesnulým.

Bazilišek (obr. 2)

Viněta: Had se dvěma zvláštními hlavami (podle textu jde o želví hlavy), čtyřmi (předními) pažemi a čtyřma (zadními) nohama a čtyřmi křídly.

Text: *Co se týče tohoto hada, je to červený had. Jsou na něm pruhy jako pruhy ze zlata, stříbra, zeleného kamene a galenitu. Jeho přední část je z pazourku, špička jeho ocasu je z pravého lazuritu. Má čtyři nohy a čtyři paže a jeho křídla jsou čtyři jako (křídla) sarančete. Má dvě hlavy jako (hlavy) želvy.*

Měří 3 333 333 loktů, 3 dlaně a 3 prsty. Putuje na severu na pahorku, jehož jméno je Šednu, v zemi bohů, který pozvedá horní podsvětí od spodního podsvětí (Werning 2011: 525). Přichází a odchází pouze s Reem, neboť je posvátným hadem – obrazem Reovým. Jeho levá strana je v Puntu v poli Reovu, jeho pravá strana je u Avaridy.⁴

Co se týče kteréhokoli vynikajícího kněze-kouzelníka bohyně Selkety, který jej zná jako tohoto hada a obraz Reův, bude jej chránit svými rukama jako onoho posvátného hada Záříciho. Co se týče (výroku) „vskutku jej zná jako

Obr. 2 „Bazilišek“; oblouk západní stěny lufaovy pohřební komory, jižní část (foto M. Frouz) / Fig. 2 “The Basilisk”; the arch of the western wall of the burial chamber of lufaa, southern part (photo M. Frouz)

Zářícího“, je to radostný výkřik těchto sedmi bohů, jejichž jména „Ten, jenž přináší svou paži“, zná.

Nelze jej jmenovat a není vůbec vidět. Pak bys měl vyslovit slovo tohoto boha v jeho jménu „Ten, jenž podpírá Amona, Amaunet, Nuna a Naunet“, neboť je velitelem velké Reovy bárky.

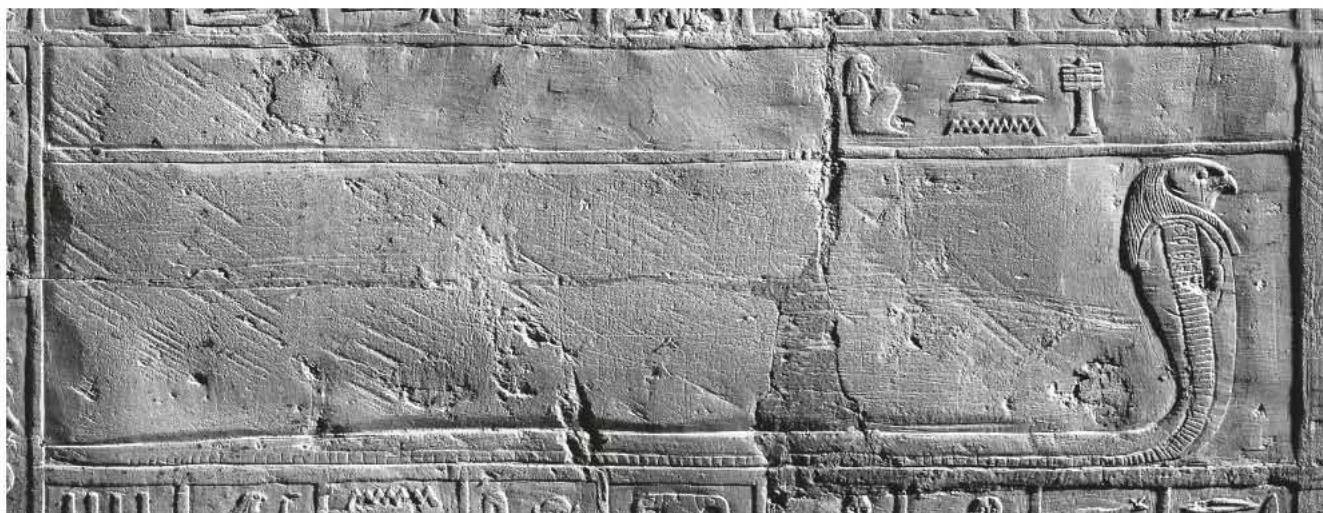
Jeho pozemská podoba je v Héliopolí v místnosti z meteorického železa, která je milion loktů dlouhá. Noci jsou v ní jako dny a otevírá se do ní ústí brány horního podsvětí a dolního podsvětí. Co se týče pozemské podoby tohoto hada, měří 300 loktů. Procesí jeho pozemské podoby se nachází v chrámu „Toho se zdviženou hlavou“ (Leitz 2002b: 665–666), když vychází prvního dne každého roku. Co se týče každého vidoucího,⁵ který jej uvidí onoho [d]ne, kdy vyjde, vyjde ze smrti. Měl bys jej očistit tohoto dne, kdy vyjde.

Já jej vskutku znám!

Dedven (obr. 3)

Viněta: Vztyčená kobra se sokolí hlavou. Nad hlavou hada tvoří linie řádek pro text, nachází se v něm pouze hadovo jméno – Dedven. Dedven je obvykle považován za božstvo núbijského původu, od Pozdní doby je však spojován také s Oxyrhynchem (Thissen 2013: 495–501), či dokonce Héliopolí (p. Brooklyn 47.218.84; Meeks 2008: 5).

Text: Co se týče tohoto hada, je to had, [který je celý ...]. Jeho obličej je jako (obličej) sokola. Jeho ocas je z pazourku a měří 33 loktů. Jeho přední část je z ebenového dřeva, špička jeho ocasu je ze zlata. Jeho břicho je černé a jsou na něm pruhy z (minerálu) kesenet. Na jeho hrudi se nacházejí čtyři oči, připevněné pouze na horní straně. Měří 220 loktů na délku a 7 loktů v šířce svého roztážení. Je to samec první dělohy.

Obr. 3 Dedven; oblouk západní stěny lufaovy pohřební komory, jižní část (foto M. Frouz) / Fig. 3 Dedwen; the arch of the western wall of the burial chamber of lufaa, southern part (photo M. Frouz)

Obr. 4 Had se svatyněmi devíti podob boha Ptaha; oblouk západní stěny lufaovy pohřební komory, severní část (foto M. Frouz) / Fig. 4 A snake carrying nine shrines containing an image of the god Ptah; the arch of the western wall of the burial chamber of lufaa, northern part (photo M. Frouz)

Nachází se v místnosti z (minerálu) sečet, která je 33 333 loktů dlouhá a otevírá se k osmi branám podsvětí.

Jeho pozemská podoba je však na pahorku, jehož jméno je Sekherta, v obou kanálech poblíž místa, kde září Re. Procesí jeho pozemské podoby se nachází na pahorku, jehož jméno je Chetre, v Neitiných Sajích poblíž měst a krajů.

Vychází každého Nového roku a ty jej pak očistiš, když se bude konat jeho svátek.

Jeho tabu jsou veškerá Neitina tabu.

Je manifestací tohoto vznešeného boha, náčelníka, pána života, božského dědice horního podsvětí, dědice dolního podsvětí. Je to bůh rovný Reovi.

Had se svatyněmi devíti podob boha Ptaha (obr. 4)

Viněta: Vztyčená kobra, její břicho pokrývají krátké příčné pruhy. Přimo nad tělem hada a pod ním jsou krátké hieroglyfické přípisky. Slouží jako popisky k devíti podobám Ptaha (jejichž zobrazení se navzájem neliší) v devíti svatyních, které jsou zobrazeny nad tělem hada.⁶

Přípisky mezi tělem hada a svatyněmi obsahují epiteta (přívlastky) boha Ptaha. Pod hadem se nachází sedm jmen božstev, s nimiž jsou jednotlivé podoby boha Ptaha spojeny. Božstva nejsou ve svém tradičním pořadí, protože jsou propojena s přívlastky, k nimž náleží. Přívlastky i jména se čtou zleva doprava (tedy od hlavy hada k jeho ocasu):

přívlastek	bůh
Ten, jenž je pod svým olivovníkem ⁷	Thovt
Vznešený pilíř Džed ⁸	Reharachtej
Pán pravdy	Šu
Pán života a moci	Sutech
S krásným obličejem	Hor
Sokar	Usir
Ten, jenž je jižně od své zdi	Geb
Pán pánů ⁹	Jazyk Reův (tj. Hu)
Velký	Srdce Reovo (tj. Sia)

Text: Co se týče tohoto hada, je to bůh znamenitý tělem, rovný Reovi. Je celý zlatý, ale jeho břicho je černé. Špička jeho ocasu je z pravého lazuritu.

Jeho pozemská podoba je přední z okruhu Ptahova chrámu a strážce každého chrámu, který je obrácen k (místu), na

němž je tento božský had. Nachází se v chrámu Sokara, pána pohřebiště. Jeho předek je v Rosetau, jeho zadní strana je v Héliopoli a kaple všech znamenitých bohů podléhají jeho autoritě, protože je horní stranou těchto már, které jsou v Rosetau a na nichž byl očistěn Usir.

Očisti každého z těchto znamenitých bohů!

Nechť je čistý Ptahův kněz sem, když hledí na jejich sochy mezi těmito bohy, kteří jsou v Ptahově chrámu, spolu s těmito bohy, kteří jsou na pohřebišti.

<Jejich> tabu jsou všichni mrtví, všechna prasata, všechny drobný dobytek, všechny ryby a všichni ptáci.

Devítihlavý had (obr. 5)

Viněta: Devítihlavý had vinoucí se ve čtyřech záhybech. Ve vrcholu každého záhybu se nachází oko a na ocase má had sedm drápů. Na těle nejsou patrné žádné pruhy ani jiný vzor. Had není označen jménem.

Text: Co se týče tohoto hada, je to had, který je celý světlý. Jsou na něm pruhy z karneolu, od jeho přední k jeho zadní části. Jedna jeho hlava je z galenitu, dvě jeho hlavy jsou z fajánse, dvě jeho hlavy jsou červené, dvě jeho hlavy jsou ze zeleného ličidla a další dvě jsou ze zlata. Jeho ocas je z pazourku a měří 333 loktů. Na záhybech jeho délky jsou připevněny čtyři oči. Na jeho ocase je sedm drápů jako tělesná stráž. Je to had, na němž spočívá země, neboť je vskutku obrovský.

Jeho tabu je pšenice, ječmen a démoni sekem.

Božský tělem je tento bůh ve svých záhybech! Je rovněž trámem země na horní straně tajné komnaty, která je v Héliopoli. Ten, jenž je v božském těle tohoto boha, který obklopuje sluneční kotouč: Jemu patří smrt, jemu patří život.

Co se týče toho, na něhož padne trocha jeho potu, čtyři kau¹⁰ na něj padnou jako na kteréhokoli vidoucího. Co se týče toho, na něhož padne jeho moč, bude to <pro> něj užitečné <v říši mrtvých> a bude po boku velkého boha. Jeho pozemská podoba je v Neitiných Sajích a je manifestací boha, jehož jméno je „Bijec boží“.

Co se týče kněze Selkety, paní mlčení, který (správně) promluví, bude zasvěcen u tohoto boha. Pozvedne se díky své magické síle. Bude jej následovat, když bude vycházet, a vzývat jej každý Nový rok.¹¹

Pak bys jej měl očistit.

Obr. 5 Devítihlavý had; oblouk západní stěny lufaovy pohřební komory, severní část (foto M. Frouz) / Fig. 5 A nine-headed snake; the arch of the western wall of the burial chamber of Iufaa, northern part (photo M. Frouz)

Obyčejný had (obr. 6)

Viněta: Had se vztyčenou hlavou. Nad hlavou má linii, která ohraničuje řádek pro text, ten však byl ponechán prázdný.

Text: *Co se týče tohoto hada, je celý červený. Jsou na něm pruhy jako (na) karneolu. Jeho hlava je z lazuritu, jeho ocas je ze zlata.*

Je penisem v ruce. Vznikl před tím, než vznikla země, a před tím, než Re stvořil nebe.

Nachází se u ústí brány horního podsvětí a rovněž u ústí brány dolního podsvětí, uvnitř komnaty z pazourku, která měří 130 000 loktů na délku, 360 loktů u každé ze svých bran a 320 loktů na výšku svých zdí. Veřeje, které jsou v jeho bráně z meteorického železa, jsou 16 prstů (silné). V komnatě, v níž je, je noc jako den.

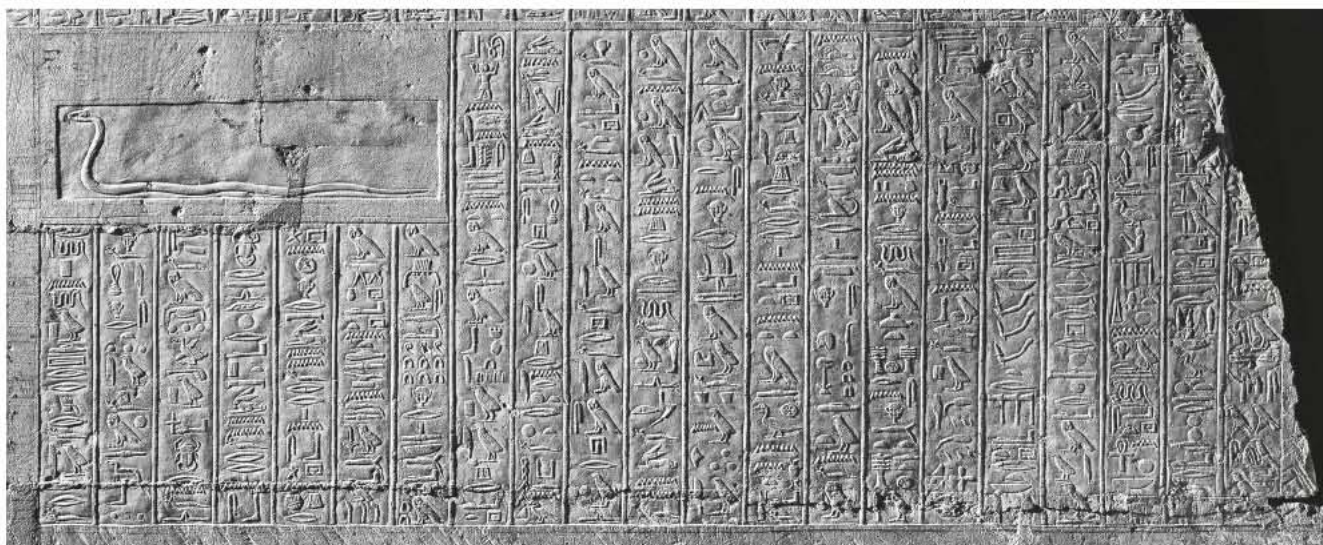
Dále: Je to ten, jenž zná, kdo bude znát kouzlo, díky němuž lze vstoupit do oné komnaty, v níž je a z níž vychází (každý) den. Nezemře druhou smrtí.

Jeho pozemská podoba je obraz, který není vidět, a nachází se na pahorku jménem Chuchu u břehů Džebau v jeho hoře.

Tyto dvě nádoby ze zeleného živce: Jedna je před ním a druhá je pod ním, u vstupu do komnaty, která je v Neitních Sajích. Je manifestací Rutiho (tj. ranního a večerního obzoru). Nepřátelé, kvůli nimž se brána otevírá prvního dne roku: 1030. Je mu dán každý zemřelý, aby se neumíralo podruhé.

Druhá z jeho pozemských podob se nachází v pahorku jménem Džedui na sever od Mendétu. Její zádušní kaple je v Abydu a je manifestací pána této zádušní kaple. Jeho tabu je pšenice, ječmen a jíst jakékoli žijící oko.

Znám horní a dolní bránu každé tajné a posvátné komnaty patřící (těmto) bohům: komnaty patřící Pánu laskavosti, ctěnému mezi vznešenými; velké komnaty patřící Pánu svatyně (Usir?, viz Leitz 2002a: 764), který zná Rea v jeho bárce; posvátné komnaty Pána trestání, ochránce bohů, kteří dávají chléb jeho pozemské podobě; komnaty Živitele, Pána potravin procesí bohů; zdobené komnaty Pána obzoru, který zná Rea a živi se sám (?); komnaty, kolem nich se obtáčí Pán cesty, která vede oba bohy, jež procházejí kolem bárky.

Obr. 6 Obyčejný had; oblouk západní stěny lufaovy pohřební komory, severní část (foto M. Frouz) / Fig. 6 A simple snake; the arch of the western wall of the burial chamber of Iufaa, northern part (photo M. Frouz)

Zde se v našem přehledu textů na okamžik zastavíme, neboť právě „obyčejným“ hadem pravděpodobně končí jedna část sekvence „hadích“ textů. Svědčí o tom např. proklamace, že zasvěcenec zná horní a dolní bránu každé tajné a posvátné komnaty patřící šesti hadům, kteří se na této stěně pohřební komory nacházejí a kteří jednoznačně patří k sobě. Texty těchto šesti hadů již na první pohled sdílejí několik společných rysů, a to jak tematických, tak stylistických. Již na první pohled zaujme, že kromě „Toho, jenž svolává ty, co jsou ve svém ohni“, začínají všechny ostatní texty stejně: „Co se týče tohoto hada...“. Texty doprovázené vinětami tak nejvíce ze všeho připomínají encyklopedická hesla. Nepřekvapí proto, že zcela shodné začátky jednotlivých „hesel“ najdeme v textu, který je vědeckým pojednáním, encyklopedií v Egyptě žijících hadů, známou v egyptologických kruzích jako „ofiologický traktát“ (p. Brooklyn 47.218.48 a 85; Sauneron 1989). Na tomto papyru, jehož dochovaný opis pochází pravděpodobně z období 30. dynastie nebo počátku Ptolemaiovské doby (4. stol. př. n. l.), se nacházejí záznamy o jednotlivých hadech, kteří v Egyptě v té době žili, a obsahují jejich popis, údaje o tom, zda a nakolik jsou jedovatí a s jakými božstvy jsou spojeni. Druhá část papyru obsahuje recepty, jak léčit uštknutí jednotlivými hady (a zda je to vůbec možné). Uvedena je následovně: „Počátek seznamu protilátek, udávajícího složení léků, jimiž se člověk zbaví jedu všech hadů mužského pohlaví, všech hadů ženského pohlaví, všech štírů, všech jedovatých pavouků (?) a všech plazů, který náleží knězi-kouzelníkovi Selkety a slouží též k zahánění všech hadů a k uzavření jejich tlam“ (Sauneron 1989: 53). Podle tohoto úvodu se v případě p. Brooklyn 47.218.48 a 85 jedná o příručku kněze-kouzelníka bohyně Selkety, kterému sloužila jako encyklopedie hadů a obecně jedovatých bytostí, s nimiž se mohl při své praxi (která zahrnovala též léčení, a to především léčení uštknutí hadem či štírem, viz von Känel 1984: 163–224) setkat.

Texty Iufaových hadů hovoří o zasvěcení a posvátných znalostech a v souvislosti s nimi zmiňují, v případě devítihlavého hada, jednu konkrétní osobu: kněze-kouzelníka bohyně Selkety. Ten se objevuje (opět v souvislosti se zasvěcením do tajných znalostí týkajících se těchto mytických hadů) také v textu patřícím k Mehenovi na východní stěně pohřební komory.

Východní stěna: *Mehen* (obr. 7)

Viněta: Text není přímo doprovázen vinětou jako ostatní texty z této sekvence, ale zobrazení sedmihlavého Mehena

se nachází uprostřed horní části východní stěny nad scénou vycházejícího slunce a vypadá téměř stejně jako devítihlavý had na protějším (západním) oblouku, nacházející se přibližně na stejném místě: v pravém rohu z pohledu pozorovatele. Navíc první polovina textu tohoto hada je téměř identická s druhou polovinou textu devítihlavého hada na západní stěně.

Text: Had, na němž spočívá země. Je trámem země a nachází se na horní straně tajné komnaty, která je v Héliopolu. Obklopuje sluneční kotouč.

Co se týče toho, na něhož dopadne trocha jeho potu, stanou se pro něj čtyři kau. Bude to pro něj užitečné v říši mrtvých, když bude vedle Velkého boha.

Tento bůh se objevuje ráno prvního dne nového roku. Jeho pozemská podoba je v Sajích a jeho jméno je „Bijec Reův“. Objevuje se ráno prvního dne nového roku a tehdy bys jej měl očistit.

Co se týče každého vynikajícího Selketina kněze-kouzelníka, který řekne (správná) slova, bude zasvěcen u tohoto boha a povstane díky své magické moci. Bude jej následovat, když se objeví společně s ním.

Měl bys tedy pronést kouzla a vzývat jej: „Mnohé jsou obličeje toho, jenž objímá Horovo oko, obraz toho, jenž jej stvořil. Ten s jasnými paprsky je tím, díky němuž lidé vidí. Nehoř proti mně!“

Znamená to nehořet proti muži, ctěnému Iufaovi.

„Ó ty, jehož délka je nekonečná, jehož oba konce jsou neznámé! Nechť Pán dá, abych se objevil na posvátné bráně, když se blížíš poté, co jsi byl vzdálený, a když budeš spářen jako Ten s mnoha obličeji!“

„Znám tajemství magické síly, již se dosahuje jeho stvoření,“ říká Iufaa.

V textu patřícím Mehenovi je souvislost Iufaovy „hadí encyklopedie“ s rituálem zasvěcení kněze-kouzelníka a léčitele bohyně Selkety jednoznačná: Text přímo udává ona „správná slova“, která musí kněz-kouzelník bohyně Selkety vyslovit, aby dosáhl zasvěcení u Mehena. (Připomeňme si, že Mehen byl had velmi úzce spojený se slunečním bohem, jehož ochraňoval.) Na samém konci textu se pak Iufaa ztotožňuje se zasvěcencem, když říká, že „zná tajemství magické síly...“.

Iufaova „hadí encyklopedie“ je tedy na jedné straně mytickým protikladem „světské“ příručky kněze-kouzelníka bohyně Selkety a zároveň je také příručkou tajných znalostí, potřebných pro knězovo zasvěcení.¹² Víme tedy,

Obr. 7 Mehen; oblouk východní stěny Iufaovy pohřební komory, střed (foto M. Frouz) / Fig. 7 Mehen; the arch of the eastern wall of the burial chamber of Iufaa, central part (photo M. Frouz)

k čemu texty měly sloužit, otázkou zůstává, proč si je Iufaa nechal vytesat na stěny své pohřební komory. Hadi se ve výzdobě staroegyptských hrobek objevují málo, a pokud zde již jsou, jsou součástí ochranných kouzel, např. výňatků z kouzel proti hadímu uštknutí z Textů pyramid, popřípadě mají podobu hadů strážci rozličných podsvětelných bran, které musí zemřelý znát, aby kolem nich mohl projít k blaženému věčnému životu. Takové hady, jaké má ve své pohřební komoře Iufaa, známe jen z chrámů Ptolemaiovské doby (von Lieven 2000: 15–33) a z některých náboženských či rituálních papyrů (např. zmiňovaný p. Jumilhac).

Shrňme nejprve obsah sedmi dosud přeložených textů. Jejich struktura vypadá následovně (přičemž pořadí jednotlivých prvků se může lišit a ne každý text nutně obsahuje všechny z nich):

1. Jméno a/nebo hlavní charakteristika hada
2. Popis hada (barva, tvar, rozměry)
3. Vztah hada ke slunečnímu bohu a jeho denní (a roční) cestě oblohou
4. Popis pozemské podoby hada včetně kaple (nebo tajné komnaty), kde se nachází, a jeho procesí
5. Údaje o znalostech a rituálech (kněží, magie, zasvěcení) spojených s hady nebo jejich komnatami a kaplemi
6. Zmínky dalších rituálních předpisů a aktivit (potravinová tabu, doba a povaha vzývání)

Prvním rysem společným všem hadům je jejich úzké spojení se slunečním bohem a jeho noční cestou od západního obzoru k východu. Hadi vycházejí a zapadají společně s Reem a doprovázejí jej v podsvětí i na obloze. Mohou ale být dokonce obrazem Reovým či Reovi rovnými. Jeden z hadů je pak manifestací Rutiho, boha východního a západního obzoru, který byl rovněž velmi úzce spjat se slunečním bohem (Voss 1984: 321). „Ten, jenž svolává ty, co jsou ve svém ohni“ dokonce přináší světlo těm, kdo jsou v podsvětí, a naplňuje tak roli, již obvykle hrál sám sluneční bůh, jak dokládají egyptské podsvětí průvodce jako Amduat nebo Kniha jeskyní.

Většina těchto hadů také představuje prapůvodní bytosti a jsou spojeni se stvořením světa a jeho každoroční obnovou, která se odehrávala prvního dne roku, v den, kdy přicházela nilská záplava. Hadi tak mají přízviska jako „velký bůh prvního okamžiku, samec první dělohy“ (tj. prapůvodní ploditel). Rovněž přízvisko „penis v ruce“ se vztahuje k aktu stvoření světa, tentokrát k mýtu, podle nějž svět stvořil bůh Atum masturbací. O témže hadu se v textu říká, že „vznikl před tím, než vznikla země a než Re stvořil nebe“. O třech z hadů se přímo říká, že vycházejí prvního dne nového roku. V chrámu v Edfú se nacházejí podobní hadi a jsou zde popsáni jako „bohové, kteří otevírají [rok] a přivádějí Nil z jeho jeskyně“ (Kákosy 1981: 255), tedy jako původci a dárci životodárných vod nilské záplavy.

Třetí důležitý motiv se týká pozemských manifestací posvátných hadů a jejich příbytků a kultu na zemi. Texty se zaměřují především na identifikaci umístění posvátných komnat a svatyní a popis těchto skrytých místností. V této souvislosti je nejdůležitější text „obyčejného“ hada, který zjevně obsahuje jakýsi souhrn tajných komnat spojených s „těmito bohy“ (tj. hady na západní stěně – komnat je šest stejně jako hadů) a prohlášení zasvěcence (tj. Iufay), že je

všechny zná. Rovněž z dalších textů vyplývá, že to byla právě znalost svatyní a pozemských podob podsvětelných hadů a podíl na rituálních aktivitách s nimi spjatých, které dávaly „vidoucímu“ (tedy zasvěcenému) schopnost překonat smrt a dosáhnout blaženosti na onom světě.

Dosažení vzkříšení pomocí zasvěcení představuje hlavní motiv celé „encyklopedie“ a jejím hlavním cílem je pravděpodobně vybavit Iufau všemi znalostmi potřebnými pro takové zasvěcení. V tomto kontextu je zajímavé, že většina hadů či jejich pozemských podob má svá potravinová tabu, egyptsky *but*. Tato tabu se liší had od hada, jeden tak nejí nic, co nejí (bohyně) Neit, další had (zjevně vegetarián) nejí „zemřelé, prasata, pouštní dobytek, ryby a ptáky“, další dva nejí „pšenici a ječmen“. Popisy potravinových tabu jsou často doplněny rituálními instrukcemi, jak a kdy hady vzývat a rovněž kdy provádět jejich rituální očistu. Na několika místech se setkáme s proklamací zasvěcence „Vskutku jej znám!“ či „Znám tajemství magie!“.

Iufaovo spojení s „hadí encyklopedií“ je tedy zřejmé – Iufaa byl, nebo si přál být, zasvěcen do tajemství posvátných hadů (do něhož byli zasvěcováni kněží-kouzelníci-léčitelé bohyně Selkety) a toto zasvěcení mu mělo umožnit dosáhnout blaženosti na onom světě. Způsobů, jak blaženosti dosáhnout – v egyptské terminologii „stát se *achem*“ –, bylo ale mnohem více. Cílem výzdoby každé egyptské hrobky bylo právě dosažení vzkříšení do věčného a blaženého života. Proč si tedy Iufaa zvolil texty takto výjimečné? Odpověď na tuto otázku nalezneme v posledním z textů, umístěném na severní straně oblouku východní stěny Iufaovy pohřební komory a věnovaném bohu Tutuovi, vládci démonů.

Východní stěna: *Tutu* (obr. 8)

Viněta: Bůh Tutu s tělem lva, s lidskou hlavou s rouškou *nemes* a posvátným ureem na čele a s ocasem v podobě hada. Jméno Tutu je zapsáno nad ním. Nad Tutuem stojí bůh Thovt a předává Horovi jeho uzdravené oko *vedžat*. Thovt je označen jako *Ini-af*, „Ten, jenž přináší svou paži“. ¹³ Scénu doprovázejí jména tří dekanů: *Semed*, *Isped* (psáno *Ipdžes*) a *Chau*. V jiných dokladech téže scény je Hor spojen s dekanem *Isped* a zastupuje jižní oblohu, zatímco Thovt je spojen s dekanem *Semed* a zastupuje severní oblohu (Kaper 2003: 71).

Text: *Co se týče tohoto hada, je to had s tělem lva, jeho obličej je lidský, jeho ocas je had a na jeho čele je ureus. Měří 80 loktů. Za ním, vedle hieroglyfů s jeho jménem, se nacházejí hvězdy: Semed, Ipdžes (sic!) a Chau.¹⁴ Další dva bohové jej následují.*

To jemu patří (rituální) běsnění v Sajích a nemoc a horečka na konci roku, kdy Tutu zuří a popravuje žijící bau (tj. lidi).

Zde jej spatřit společně s tímto bohem, když se objevuje prvního dne nového roku. Z tohoto boha vzniká sedm démonů. Jsou to oni, kdo způsobuje zlo.¹⁵

Velký moci

Ten, jenž se zmocní, kteréhokoli srdce si zamane, Osa-mocený

Pán stanu Toho, jenž nenaslouchá

Obr. 8 Tutu; oblouk východní stěny lufaovy pohřební komory, jižní část (foto M. Frouz) / Fig. 8 Tutu; the arch of the eastern wall of the burial chamber of Iufaa, southern part (photo M. Frouz)

Ten, jenž je v papyrusové houštině Nilu, původce krvavé řeže

Ten, jehož obličej je v ohni, jenž škrábe svými drápy

Hlučný ve své nepleše

Rudý býk, jenž plodí nepokoj.

Egyptský bůh Tutu nebyl obvykle nazýván „hadem“, avšak často se objevuje s determinativem v podobě hada (např. v Esně, Kaper 2003: 235, R-7). Stál na pomezí mezi bohem a démonem a byl pánem démonů, zejména pak sedmi „poslů“ či „šipů“ spojených s bojovnými bohyněmi jako Sachmet nebo Neit. Sedm démonů, které dokázal Tutu ovládat, mohl vyslat on sám nebo jedna z bohyň, aby ve světě (tj. v Egyptě) šířili nákazu, smrt a neštěstí. Tito démoni byli zobrazováni jako mužské postavy se zvířecími hlavami a s nožem či kopím v ruce (Kaper 2003: 60–63). Mohli však také být prezentováni jako sedm aspektů boha Tutua v podobě sedmi zvířecích hlav vyrůstajících z temene hlavy mužské sfingy (Rochholz 2002: 140). Egyptské slovo *deheret*, označující neštěstí šířené Tutuovými démony, znamená v lékařských textech cosi jako „patogen“ (Vernus 1982–1983: 121) a démony můžeme chápat jako původce a přenašeče vzduchem šířených nakažlivých nemocí, kteří řádili zejména na konci roku (Vernus 1982–1983: 115–128; Leitz 1995: 15 a pozn. 55). Tutu mohl tyto démony vypouštět do světa, aby zde šířili utrpení. Měl nad nimi také moc a na začátku nového roku ji využíval k tomu, aby je s příchodem nilské záplavy svolal zpět a spoutal, proto na něj Egyptané nahlíželi také jako na benevolentní božstvo, které je mohlo zbavit chorob.

Právě ve spojení „encyklopedie“ (pozitivních, benevolentních) hadů, kteří se objevují či jsou aktivní na počátku nového roku, kdy mají být očištěváni a vyzýváni knězem-kouzelníkem-léčitelem bohyně Selkety (jehož roli zaujímá Iufaa), a Tutua, který na konci starého roku vysílá do světa démony-přenašeče nemocí, je možno nalézt vysvětlení přítomnosti celé sekvence těchto textů v Iufaově hrobce. Západní a východní oblouky spolu jednoznačně souvisejí a je pravděpodobné, že hadi a Iufaova znalost a moc, kterou díky

této znalosti nad nimi získal, mu dávali schopnost zahánět choroby a napomáhat Tutuovi při (znovu)spoutávání démonů, které vypustil. To, že si Iufaa pro svou hrobku zvolil téma zahánění chorob a démonů přinášejících nákazu, souvisí s největší pravděpodobností s tím, že trpěl blíže nespecifikovaným chronickým onemocněním, které způsobilo mj. těžkou artritidu, pokročilou osteoporózu a značné poškození zubů v raném věku 25–30 let (Strouhal – Němečková 2008: 274–281). Iufaa zjevně hledal ve starých textech nejen takové, jež mu měly usnadnit přechod na onen svět a vzkříšení do věčného života po boku slunečního boha a blažených znovuzrozených zesnulých, ale i ty, které mu měly zaručit, že na věčnosti již nikdy nebude trpět bolestmi, jež musel zažívat během svého života na zemi. Iufaovy „hadí“ texty, kladoucí důraz na tajné posvátné znalosti a zasvěcení do nich, mohou být zároveň považovány za rané předchůdce myšlenkových a náboženských směrů, které se mnohem později objeví ve filozofii, některých židovských a křesťanských skupinách a především v gnózi. Právě gnóze (Rudolph 2010) nese mnoho společných rysů s egyptskou tradicí spásného vědění a zasvěcování do tajů nebes a podsvětí, jež mají člověku pomoci na jeho cestě k posmrtné spáse. Její učení totiž stojí na předpokladu, že lidskou duši je nutné osvobodit ze zajetí pozemského těla a hmoty čistě pomocí poznání pravé podstaty světa, lidské přirozenosti a cesty vedoucí ke spáse. Podobně jako „hadí“ texty z Iufaovy pohřební komory mají také mnohé gnostické spisy shodný cíl v podobě dosažení spásy skrze dosažení tajného vědění.

Poznámky:

- Autoři děkují Ladislavu Barešovi za podporu a cenné bibliografické odkazy a Dianě Mičkové za řadu připomínek. Text je založen na článku Janák, Jiří – Landgráfová, Renata: „Book of Snakes from the Tomb of Iufaa at Abusir“, in: Kóthai, K. (ed.). *Burial and Mortuary Practices in Late Period and Graeco-Roman Egypt*, Budapest, v tisku. Byl však upraven pro české publikum a doplněn o nové poznatky.
- P. Jumilhac XII, 9 (Vandier 1965: 139, 176 a Pl. VIII). Stejný had se objevuje mezi sedmi posvátnými hady 18. kraje Horního Egypta (Vandier 1965: 122 a Pl. XII, 8–10).

- ³ „Mužský galenit“ se objevuje v lékařských textech jako látka využívaná k léčení a posílení očí, např. p. Ebers 58, 5 a 61, 16 (Westendorf 1999: 613 a 619).
- ⁴ Zde se pravděpodobně nejedná o Avaridu v nilské deltě, ale o tzv. Západní Avaridu, místo, kde se nacházela Usirova svatyně ve 3. kraji Horního Egypta (Goyon 1967: 128–129, pozn. 184).
- ⁵ Slovo, které zde překládáme jako „vidoucí“, je psáno jako „lev“ s determinativem „savec“, což ovšem v textu nedává vůbec žádný smysl. Obě slova se četa přibližně jako *maj*. Význam „vidoucí“ je zde pravděpodobně ve smyslu „zasvěcený“. „Lvi“ podoba slova může být slovní hříčkou a narážkou na Tutua ve lvi podobě na protější stěně.
- ⁶ Stejný had je vyobrazen na západní části architrávu F astronomického stropu chrámu v Esně (Sauneron 1969: 74, č. 451; von Lieven 2000: 174–175). Svatyně zde spočívají přímo na zádech hada, jehož vztyčený krk a hlava jsou mnohem menší než v případě Iufaova hada. Vyobrazení nedoprovázejí žádné nápisy, kromě pár znaků psaných černým inkoustem, které dosud nebyly publikovány a podle dostupné dokumentace jsou nečitelné (von Lieven 2000: 171 a pozn. 493). Značně poničená verze téže scény se nachází na západní stěně jižní galerie „Usirových katakomb“ v Karnaku (Coulon – Leclère – Marchand 1995: 216–217, Pl. IX).
- ⁷ Božstvo tohoto jména se nachází v Textech rakví (říkání 215) jako jedna ze čtyř podob boha Ptaha (Berlandini 1995: 17). Po celé období egyptské historie (od Staré říše do Ptolemaiovské doby) je jméno *Heri-bakef* spojeno zejména s obětinami a ochranou zemřelého (Sandman-Holmberg 1946: 147–150; Quack, v *přípravě*).
- ⁸ Přízvisko *Džed-šepes* (Leitz 2002 VII: 678–680) je rovněž úzce spjaté s bohem Ptahem (Sandman-Holmberg 1946: 154–166).
- ⁹ Pro toto přízvisko uvádí Leitz (2002 III: 658) pouze jeden výskyt ve spojení s bohem Ptahem, a to sochu v muzeu v Torontu 969.137.1 ze sajské doby (Wilkes – Nicholls – Lloyd – Martin 1979: 57 a Pl. 51, č. 199).
- ¹⁰ Čtyři *kau* představují přibližně „požehnaní“ (viz Kaper 2003: 281).
- ¹¹ Posvátní hadi spojení s počátkem nového roku jsou obvykle v Egyptě chápáni jako ti, kdo přinášejí nilskou záplavu, a jsou tedy spojeni s plodností a hojností potravin (Kákósy 1981: 255–260).
- ¹² Mystéria, tajné znalosti a zasvěcení byly do poměrně nedávné doby považovány za zcela neegyptské jevy. Nejen Iufaovy texty však dokazují, že s nimi ve starověkém Egyptě musíme počítat (viz shrnutí u Quack 2002: 95–108).
- ¹³ Téměř stejná scéna se nachází v hypostylu chrámu na Filé (Sauneron 1960: Pl. VIII): Tutu má podobu lva s lidskou hlavou a Hor a Thovt stojí před ním. Tutua následuje jeho sedm démonů a pod celou scénou se nachází několik sloupců hieroglyfického textu (archiv Neues Museum, Berlin, fotografie 1358–1364).
- ¹⁴ V chrámu v Kóm Ombo je *Isped* astrální formou boha Tutua (Kaper 2003: 234). *Chau* je první dekan Býka, dekan smrti, a často bývá spojován s Tutuem, který může též nést přízvisko „vůdce dekanu *Chau*“ (Kaper 2003: 234). Tyto dekany jsou s Tutuem obecně spojovány i jinde (např. Kóm Ombo, TLA DZA 30.987.570, DZA 20.597.500) a objevují se také v titulech a přízviscích tohoto boha v souvislosti s jeho rolí pána démonů (Kaper 2003: 28–29).
- ¹⁵ Následuje seznam jmen sedmi démonů vedených Tutuem. Paralely usnadňující čtení ne vždy zcela jasně psaných jmen démonů se nacházejí na naosu císaře Domitiana, kde jsou démoni označeni jako 7 šípů bohyně Mut (Rondot 1990), v chrámu v Dendeře jako poslové bohyně Sachmety (Cauville 1997: 357–359), na bloku architrávu z El-Kábu z doby Psammetika I., kde jsou označeni jako výroky bohyně Nechbety (Capart 1940: 21–29), a v chrámech v Edfú a na Filé (Capart 1940: 21–29).
- Bareš, Ladislav – Smoláriková, Květa
2008 *The Shaft Tomb of Iufaa – Volume I: Archaeology*, Prague: Czech Institute of Egyptology, Faculty of Arts, Charles University in Prague [Abusir XVII].
- Berlandini, Jocelyne
1995 „Ptah-demiurge et l'exaltation du ciel“, *Revue d'Égyptologie* 46, s. 9–41.
- Buhl, Marie-Louise
1959 *The Late Egyptian Anthropoid Sarcophagi*, København: Nationalmuseet.
- Capart, Jean
1940 „Les sept paroles de Nekhabit“, *Chronique d'Égypte* 15, s. 21–29.
- Cauville, Sylvie
1997 *Le temple de Dendara: les chapelles osiriennes*, Le Caire: Institut français d'archéologie orientale.
- Coulon, Laurent – Leclère, Francois – Marchand, Sylvie
1995 „Catacombes osiriennes de Ptolémée IV à Karnak. Rapport préliminaire de la campagne des fouilles 1993“, *Cahiers de Karnak X*, s. 205–252.
- Goyon, Jean-Claude
1967 „Le cérémonial de glorification d'Osiris du papyrus du Louvre I. 3079 (colonnes 110 à 112)“, *Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale* 65, s. 89–156.
- Kákósy, László
1981 „The astral snakes of the Nile“, *Mitteilungen des Deutschen archäologischen Instituts, Abteilung Kairo* 37, s. 255–260.
- Känel, Frédérique von
1984 *Les prêtres-ouâb de Sekhmet et les conjurateurs de Serkhet*, Paris: Presses Universitaires de France [Bibliothèque de l'École des Hautes Études. Section des sciences religieuses 87].
- Kaper, Olaf E.
2003 *The Egyptian God Tutu: A Study of the Sphinx-God and Master of Demons with a Corpus of Monuments*, Leuven: Peeters [Orientalia Lovaniensia Analecta 119].
- Leitz, Christian
1995 *Altägyptische Sternuhren*, Leuven: Peeters [Orientalia Lovaniensia Analecta 62].
- Leitz, Christian (ed.)
2002a *Lexikon der ägyptischen Götter und Götterbezeichnungen. Band III: p-nbw*, Leuven – Paris – Dudley, Massachusetts: Uitgeverij Peeters – Departement Oosterse Studies [Orientalia Lovaniensia Analecta 112].
2002b *Lexikon der ägyptischen Götter und Götterbezeichnungen. Band VII: s-d*, Leuven – Paris – Dudley, Massachusetts: Uitgeverij Peeters – Departement Oosterse Studies [Orientalia Lovaniensia Analecta 116].
- Lieven, Alexandra von
2000 *Der Himmel über Esna. Eine Fallstudie zur religiösen Astronomie Ägyptens*, Wiesbaden: Harrassowitz [Ägyptologische Abhandlungen 64].
- Meeks, Dimitri
2008 *Mythes et légendes du Delta d'après le papyrus Brooklyn 47.218.84*, Caire: Institut français d'archéologie orientale.
- Meurer, Georg
2002 *Die Feinde des Königs in den Pyramidentexten*, Freiburg: Universitätsverlag – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht [Orbis Biblicus et Orientalis 189].
- Quack, Joachim Friedrich
2002 „Königsweihe, Priesterweihe, Isisweihe“, in: Assmann, Jan – Bommas, Martin (eds.). *Ägyptische Mysterien?*, München: Wilhelm Fink Verlag, s. 95–108.
- v *přípravě* „Zur Frage der botanischen Natur des *bjk*-Baumes und des von ihm gewonnenen Öls“.
- Rochholz, Matthias
2002 *Schöpfung, Feindvernichtung, Regeneration: Untersuchung zum Symbolgehalt der machtgeladenen Zahl 7 im alten Ägypten*, Wiesbaden: Harrassowitz [Ägypten und Altes Testament 56].

Literatura:

- Assmann, Jan
1983 *Sonnenhymnen in thebanischen Gräbern*, Mainz am Rhein: Zabern [Theben 1].

Rondot, Vincent

1990 „Le naos de Domitien, Toutou et les sept flèches“, Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale 90, s. 303–337.

Rudolph, Kurt

2010 *Gnóze. Podstata a dějiny náboženského směru pozdní antiky*, Praha: Výchhrad.

Sandman-Holmberg, Maj

1946 *The god Ptah*, Lund: C. W. K. Gleerup.

Sauneron, Serge

1960 „Le nouveau sphinx composite du Brooklyn Museum et le rôle du dieu Toutou-Tithoès“, Journal of Near Eastern Studies 19, s. 269–287.

1969 *Le temple d'Esna: nos 399-472*, Caire: Institut français d'archéologie orientale.

1989 *Un traité égyptien d'ophiologie: Papyrus du Brooklyn Museum No 47.218.48 et 85*, Caire: Institut français d'archéologie orientale.

Thissen, Heinz-Josef

2013 „Von Nubien nach Oxyrhynchos: Dedun, ein kleiner Gott“, in: Floßmann Schütze, Mélanie C. – Goecke-Bauer, Maren – Hoffmann, Friedhelm – Hutterer, Andreas – Schlüter, Katrin – Schütze, Alexander – Ulmann, Martina (eds.). *Kleine Götter – große Götter: Festschrift für Dieter Kessler zum 65. Geburtstag*, Vaterstetten: Patrick Brose, s. 495–501.

Vandier, Jacques

1965 *Le papyrus Jumilhac*, Paris: Centre national de la recherche scientifique.

Vernus, Pascal

1982–1983 „Études de philologie et de linguistique (II)“, Revue d'Égyptologie 34, s. 115–128.

Voss, Matthieu Heerma van

1984 „Ruti“, in: Helck, Wolfgang – Westendorf, Wolfhart (eds.). *Lexikon der Ägyptologie 5*, Wiesbaden: Harrassowitz, s. 321.

Werning, Daniel A.

2011 *Das Höhlenbuch. Textkritische Edition und Textgrammatik. Teil II. Textkritische Edition und Übersetzung*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag [Göttinger Orientforschungen IV. Reihe: Ägypten 48].

Westendorf, Wolfhart

1999 *Handbuch der altägyptischen Medizin*, Leiden: Brill.

Wilkes, J. – Nicholls, R. – Lloyd, Alan B. – Martin, Geoffrey T.

1979 *The tomb of Hetepka and other reliefs and inscriptions from the sacred animal necropolis North Saqqâra 1964-1973*, London: Egypt Exploration Society.

Internetové zdroje:

DZA Digitaler Zettelarchiv des *Thesaurus Linguae Aegyptiae*
<http://aaew.bbaw.de/tla/>.

Abstract:

A Snake Encyclopaedia of an Egyptian Magician: glimpses into the texts of the burial chamber of Iufaa at Abusir

The burial chamber decoration of the shaft tomb of Iufaa at Abusir (dated to the turn of the 26th/27th Dynasties) is exceptional with regards to both its extent and the featured topics. All walls of the chamber as well as the outer and inner sarcophagi are covered by excerpts from the Pyramid Texts, Coffin Texts, Book of the Dead and other ritual or liturgical texts. Some of the spells and their illustrations have not been identified yet, others are exceptional or rare (e.g. the image of the Uroboros, or the god Tutu). The western wall and a part of the northern wall of the burial chamber contain a number of representations of snakes and snake-like creatures as well as texts pertaining to them. According to the texts, these snakes represent divine or demonic beings of the deepest levels of the underworld, and of the beginning of time. In this paper, we present the western wall of the burial chamber of the tomb of Iufaa with six identified serpentine beings and Tutu and Mehen on the opposite, eastern wall with an interpretation of this unique textual corpus which connects underworld phenomena with the terrestrial cult and emphasizes the aspect of secret knowledge.

Late Period – Iufaa – Abusir – snake – *hrp-srḳ.t* – religion – magic – sacred knowledge – initiation

Pozdní doba – Iufaa – Abúsír – had – *hrp-srḳ.t* – náboženství – magie – posvátné vědění – zasvěcení

Renata Landgráfová (renata.landgrafova@ff.cuni.cz)
 Český egyptologický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Jiří Janák (jiri.janak@ff.cuni.cz)
 Český egyptologický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze